

undersøgelser — strukturen i den gamle Kina-handel med East India Company som hovedformidler af både Europa-handelen, hvor theen blev den helt dominerende vare, og »the country trade» d. v. s. den interasiatiske handel, hvor indisk bomuld og opium med tiden bidrog til at skabe den ovenfor omtalte gunstige handelsbalance med Kina. I denne indisk-kinesiske handel kom private engelske købmænd i løbet af 18. årh. til at spille en stadig større rolle, og det værdifulde i Greenberg's undersøgelse ligger først og fremmest i en analyse af det private britiske handelshus i Kanton, således som dets virksomhed — handelsmæssigt og finansielt — tegner sig efter aktstykkerne fra firmaet *Jardine Matheson & Co.*, det største og eneste, hvis handel går tilbage til kompagnitiden. Handelsfirmaernes krav til E. I. C. om stærkere politisk støtte mod kineserne, i forbindelse med Manchester-industriens gamle kamp mod kompagniet, førte i 1834 til en sejr for den fri handel. Sejren var i første omgang tekstilindustriens, hvorimod *Jardine Matheson & Co.* fik sit tidligere quasi-monopol i ly af E. I. C. ombyttet med en stigende konkurrence bl. a. fra amerikansk side. Politisk betød ophævelsen af E. I. C. derimod, at den britiske regering sluttede op bag købmændenes som følge af konkurrencen voksende ønske om en udvidelse af handelen d. v. s. en ødelæggelse af det kinesiske handelsmonopol i Kanton, det såkaldte *Kohong*. Købmænd og tekstilfabrikanter fandt med andre ord efter 1834 sammen. Konflikten mundede ud i den meget omdebatterede Opiumskrig. Som et centralt kapitel i Greenberg's undersøgelse står en vurdering af opiumhandelens økonomiske betydning, og forfatteren konkluderer, at det afgørende ikke så meget var den profit, smuglervaren afkastede i Kina, men derimod opiumproduktionens fiskale og beskæftigelsesmæssige værdi for Bengalen, samt varens uundværlighed ved finansieringen af theindkøbene i Kanton, hvor den siden 1823 værdimæssigt betød langt mere end den indiske bomuld. Endvidere var handelen med opium privat organiseret — selve grundlaget for de private firmaers eksistens — ligesom varen solgtes gennem andre kanaler end de officielle. Opium var sandsynligvis tidens største handelsvare, det var derfor ikke tilfældigt, at kampen om fri adgang til det kinesiske marked blev til en krig om »A pipe of old Patna, that soother of all sorrows, the manna of the mind».

Kristof Glamann.

I 1946 havde det Engelse *Hakluyt Society* bestået i 100 år. I den anledning har det med sin formand Edward Lynam som

udgiver udsendt et skrift *Richard Hakluyt and his Successors. A Volume issued to commemorate the Centenary of the Hakluyt Society* (Works issued by the Hakluyt Society, second series No. XCIII, London, 1946, 192 + lxxviii sider). Selskabet, hvis formål er at udgive historisk eller geografisk værdifulde rejsebeskrivelser o. l., navnlig fra opdagelsesrejsernes ældre tid, har i det forløbne hundredår i sandhed varetaget sin opgave med energi. Foruden dette skrift har det udsendt 192 bind, altså gennemsnitlig næsten 2 bind om året. Hertil kommer, at det har været medvirkende ved nyudgaverne af Hakluyt's og Purchas' store samlinger af rejsebeskrivelser, eller yderligere 33 bind.

Det foreliggende bind behandler dels de samlinger af beretninger om opdagelsesrejser, der er udkommet i England fra den Elizabethanske tid til begyndelsen af 19. årh., dels selskabets virksomhed siden 1846. I det første kapitel giver J. A. Williamson — på grundlag af tidligere offentliggjorte arbejder af G. B. Parks og E. G. R. Taylor — en skildring af selskabets navne- og skytshelgen, RICHARD HAKLUYT (THE PREACHER), den Elizabethanske periodes store samler og udgiver på dette område. W. forsøger at opridse formålet med og den historiske baggrund for Hakluyt's hovedværker *Divers Voyages touching the Discovery of America* (1582), *Discourse of the Western Planting* (1584), *The principall Navigations . . .* (1589) og det vigtigste af dem alle, den store 3 binds nuydgave af *The Principal Navigations* fra 1598—1600, der er en hovedkilde til vor viden om den Engelske maritime expansion i den foregående periode.

I det følgende kapitel optrykkes en artikel fra 1926 af William Foster om SAMUEL PURCHAS, Hakluyt's arvtager på Jacob 1.s tid. Han er vel mindre estimeret end forgængeren, men hans hovedværk *Purchas His Pilgrimes* (1625) er en vigtig kilde til Engelsk handels- og søfartshistorie i Stuarternes første tid, idet det indeholder en mængde beretninger, breve m. v., der ikke kendes andetsteds fra.

Det tredje afsnit danner forbindelsen mellem de to store klassiske samlere og udgivere og Hakluyt Society's oprettelse i 1846. G. R. Crone og R. A. Skelton har her givet en oversigt over den omfattende Engelske litteratur af samlinger af rejsebeskrivelser fra denne periode, navnlig fra 18. årh.

Selskabets tidligere mangeårige sekretær og formand William Foster har i det fjerde kapitel skildret dets historie og virksomhed i det forløbne hundredår, og dets formand ved jubilæet Edward Lynam giver i et lille slutkapitel en bedømmelse af dets stilling i dag og af dets fremtidige opgaver.

Foruden index og medlemsfortegnelse indeholder skriftet i øvrigt en fuldstændig liste over alle selskabets publikationer i det forløbne århundrede. Som nævnt drejer det sig om ca. 200 bind, spændende over alle have og verdensdele og over tiden fra senmiddelalderen til begyndelsen af 19. årh., hovedparten dog vedrørende 16. og 17. årh. Over halvdelen af værkerne er oversættelser af fremmed rejselitteratur, navnlig Spansk, Portugisisk og Nederlandsk, men også fra flere andre sprog bl. a. Dansk, idet C. C. A. Gosch i 1896—7 under fællestitlen *Danish Arctic Expeditions, 1605 to 1620* fik udgivet 2 bind med beretningerne om de Danske expeditioner til Grønland i 1605—7, James Hall's rejse til Grønland i 1612 og Jens Munks togt til Hudson Bay under søgen efter en nordvestpassage i 1619—20. Måske står ikke alle udgaverne mål med de strengeste videnskabelige krav, men gennemgående er niveauet utvivlsomt højt. Tilsammen danner disse mange bind, hvis tal stadig stiger fra år til år, både ved selve de udgivne tekster og ved de tilknyttede indledninger og kommentarer et overordentlig omfattende materiale til belysning af navnlig 16. og 17. årh.s opdagelser, kolonisation og handels- og søfartshistorie i almindelighed.

Sune Dalgård.